

BEVARANDE AV DET SAMISKA KULTURARVET

Program 2008 – 2012

GAAALTIJE
sydsamiskt kulturcentrum

Ájte

Ájtte, Svenskt Fjäll- och Samemuseum
Box 116
962 23 Jokkmokk

Telefon 0971 - 170 70
www.ajtte.com

Duoddaris 24

ISSN 1100-6854
ISBN 978-91-87636-73-8

FÖRORD

Ájtte, svenskt fjäll- och samemuseum, och Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum, har av Riksantikvarieämbetet tilldelats ett bidrag att användas för arbete med att kartlägga behov och utarbeta ett programdokument för bevarande av det samiska kulturarvet. Arbetet har utförts av personal från Ájtte och Gaaltije och i samarbete/kontakter med samiska organisationer, länsstyrelser och museer i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Dalarna och Västernorrlands län (samt övriga berörda organisationer och myndigheter). För att påbörja arbetet inbjöds till ett upptaktsmöte i Vilhelmina den 27 maj 2008. Vid mötet deltog närmare 30 personer från olika organisationer, institutioner och myndigheter från Stockholm i söder till Kiruna i norr. Vid mötet tillsattes en arbetsgrupp där en representant från vardera Sametinget, Samernas Riksförbund, länsstyrelserna, länsmuseumerna och Skogsstyrelsen inbjöds att delta i.

Arbetsgruppen har haft flera möten och vi tackar ledamöterna för deras insats.

Förhållandet till omvärlden förändras ständigt vilket inte bör förvåna med de kontakter som är och arbeten som görs internationellt och som berör urfolkssamhällena. FN beslöt för drygt ett år sedan att anta en urfolksdeklaration, Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. Det instrumentet har vi funnit vara värdefullt för programmet att uppmärksamma varför vi angett ett antal artiklar i programförslaget. Regeringen har också i årets budgetproposition välkomnat att urfolksdeklarationen blivit antagen av generalförsamlingen.

Innan det slutliga programförslaget utformats har det sänts ut på en snabbremiss till berörda organisationer. Vi tackar för de värdefulla synpunkter som getts och vi har i görligaste mån arbetat in svaren i vårt slutliga förslag. Skriftliga remissvar har lagts med som bilaga.

Riksantikvarieämbetets speciella satsning på bevarande av det samiska kulturarvet under åren 1998-2001 var en betydelsefull insats som fick stor betydelse för att lyfta fram de samiska kulturmiljöerna i fjäll- och skogsland. Programmet 2003-2007 för bevarande av det samiska kulturarvet gav ett fortsatt stöd för det arbetet.

Jämfört med de tidigare programmen har förutsättningarna för programarbetet förändrats. Vår förhoppning är att det nya programmet kan inspirera till fortsatta insatser.

Den slutliga programskrivningen svarar Ájtte och Gaaltije för.

Ájtte, samiskt fjäll- och samemuseum, och Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum, tackar för att vi fått möjligheten att arbeta med det nya programmet.

Jokkmokk och Östersund den 26 november 2008.

Kjell-Åke Aronsson
Museichef
Ájtte, svenskt fjäll- och samemuseum

Ingvar Åhrén
Verksamhetschef
Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum

Innehåll

FÖRORD

1. INLEDNING	<i>sida</i>
1.1 Program för fortsatt satsning på det samiska kulturarvet 2008-2012	3
1.2 Programarbetets genomförande och finansiering	4
1.3 Geografisk avgränsning	4
1.4 Rapportens innehåll	4
2. PROGRAMMET FÖR SATSNING PÅ DET SAMISKA KULTURARVET 2003-2007	5
2.1 Bakgrund	5
2.2 Ekonomiska insatser	5
2.3 Måluppfyllelse utifrån programmet 2003-2007	6
2.3.1. Finansiering	6
2.3.2. Ett försvarat och bevarat kulturarv	7
2.3.2.1. Kunskapsläget – analys och överblick	7
2.3.2.2. Vård	8
2.3.2.3. Skydd	9
2.3.2.4. Brukande	10
2.3.3. Allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön	10
2.3.3.1 Utbildning och seminarier	10
2.3.3.2. Information och kunskapspridning	10
2.3.3.3. Ansvarsfördelning	12
2.3.4. Ett hållbart samhälle med goda och stimulerande miljöer och med kulturmiljöarbetet som en drivande kraft i omställningen.	12
2.3.4.1. Kulturmiljövård är resurshushållning och utveckling av miljövärdena	12
2.3.5 Nationell och internationell solidaritet och respekt inför olika gruppers kulturarv	13
2.3.5.1. Ökad kunskap om det samiska kulturarvet	13
2.3.5.2. Utvidgning av det geografiska området	14
2.3.6 Uppföljning av programarbetet 2003-2007	14
3. NYA FÖRUTSÄTTNINGAR	15
3.1 Deklarationer, konventioner m.m	15
3.1.1 Urfolksdeklarationen	15
3.1.2 Konventionen om biologisk mångfald och Program för lokal och traditionell kunskap relaterat till bevarande och hållbart utnyttjande av biologisk mångfald (NAPTEK)	15
3.1.3 Europeiska landskapskonventionen	16
3.1.4 Miljömålsarbetet och ny miljömålsproposition	17
3.1.5 Sametingets nya arbetsuppgifter	21
3.1.6 Fortsatt hot mot kulturmiljöer	21
3.1.7 Ny kunskap	21
3.1.8 Nya krav från samebyar m.m.	23
3.1.9 ICOM:s yrkesetiska regler	23
3.1.10 Ny kulturutredning	23

3.1.11 Ny museiutredning	24
3.1.12 Ny regionindelning	24
3.2 Finansieringsmöjligheter	24
3.2.1 Nytt landsbygdsprogram 2007-2013	24
3.2.2. Interreg IV A Nord delprogram Sapmi 2007-2013	25
3.2.3. Miljömålsmiljonen 2008 i Jämtland	26
3.2.4. Övriga finansieringsmöjligheter	26
4. SAMLAT PROGRAMFÖRSLAG	27
4.1 Programmets målinriktning	27
4.2 Färdriktning med nya förutsättningar	27
4.3 Aktuella mål	27
4.4 Förutsättningar för framgång	29
4.5 Ökat samiskt deltagande	30
5. UPPFÖLJNING AV PROGRAMMET 2008 –2012	31
REFERENSER	32
BILAGOR	
Yttranden	

1. INLEDNING

1.1 Program för fortsatt satsning på det samiska kulturarvet 2008 - 2012

Under åren 1998 – 2000 genomförde Riksantikvarieämbetet (RAÄ) en riktad satsning för bevarande av det samiska kulturarvet. Satsningen fick stor genomslagskraft i det samiska samhället och efter uppvaktning från norrlandslänen förlängde RAÄ satsningen under åren 2001 och 2002. Inför satsningen 1998 togs ett program fram som skulle ligga som grund för kulturmiljövårdens arbete med att stödja bevarandet av det samiska kulturarvet (RAÄ 1998).

Efter 2002 har det inte funnits några riktade medel för att arbeta med det samiska kulturarvet utan varje länsstyrelse har gjort egna prioriteringar. Som grund för fortsatt arbete gjordes ett nytt program för åren 2003 – 2007 (RAÄ 2003). Programmet syftade bland annat till att vara ett led i arbetet med att uppfylla de nationella miljö kvalitetsmålen *Storslagen fjällmiljö* och *Levande skogar*. I programmet 2003 – 2007 föreslogs att programmet skulle utvärderas och uppdateras 2007.

Behovet av fortsatt arbete med vård och skydd av samiska kulturmiljöer kvarstår. Detta understryks bland annat av Miljömålsrådets bedömning av delmålet för natur- och kulturvården i fjällen. Bedömningen är att delmålet inte kommer att kunna nås till 2010. Med hänvisning till en utredning som gjordes av Åjtte 2006 är bedömningen att det krävs snabba åtgärder för att uppnå en, relativt delmålet, tillfredsställande nivå.

Vid ett möte med RAÄ, länsstyrelser, läns museer och samiska organisationer i Östersund i november 2006 diskuterades behovet av ett nytt program. *Åjtte, svenskt fjäll- och samemuseum i Jokkmokk, och Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum i Östersund*, ansökte och beviljades 2008 medel från RAÄ för att utarbeta ett samlande programdokument för fortsatt arbete med att stödja bevarandet av det samiska kulturarvet under de närmaste åren. Syftet var att formulera ett program som har karaktären av en ram som anger mål, behov av särskilda insatser och möjligheter till samordning.

Jämfört med de tidigare två programmen har förutsättningarna för programarbetet förändrats. Det finns i dagsläget ett stort behov av att samordna olika insatser och ta tillvara de nya förutsättningarna. Det är många organisationer och institutioner som från olika utgångspunkter arbetar med det samiska kulturarvet. Särskilt för mindre organisationer, men även på myndighetsnivå, kan det vara svårt att ha överblick och delaktighet. Sektorisering och brist på samordning riskerar att minska effekterna av olika initiativ och insatser. Det framstår inte längre som självklart eller ändamålsenligt att ansvaret för att samordna arbetet med programarbete för det samiska kulturarvet är organiserat på samma sätt som idag.

Myndighetsuppgifterna inom området är i dagsläget fördelade på flera nationella och regionala myndigheter.

Länsstyrelser, läns museer och övriga museer arbetar med kulturarvsrelaterad dokumentation inom det samiska området.

Åjtte som nationellt huvudmuseum för den samiska kulturen med både kultur och natur som delar av uppdraget utgör tillsammans med Gaaltije de samiska organisationer som arbetar med kulturarvsrelaterad dokumentation i hela den svenska delen av Sápmi.

1.2 Programarbetets genomförande och finansiering

År 2008 avsatte RAÄ 250 000 kr från anslaget 28:25 att användas för kostnader för arbete med att kartlägga behov och utarbeta ett samlat programdokument för bevarande av det samiska kulturarvet. Arbetet har utförts av Ájtte, svenskt fjäll- och samemuseum i Jokkmokk, och Gaaltije, sydsamiskt kulturcentrum i Östersund i samarbete med samiska organisationer, länsstyrelser och museer samt övriga berörda organisationer och myndigheter. Berörda organisationer och myndigheter inbjöds till ett upptaktsmöte i Vilhelmina 27 maj och flertalet hörsammade också kallelsen. Vid mötet deltog närmare 30 personer från olika organisationer från Stockholm i söder till Kiruna i norr. Vid mötet tillsattes en arbetsgrupp där en representant från vardera Sametinget, SSR, länsstyrelserna, läns museerna och Skogsstyrelsen inbjöds att delta.

Gaaltije och Ájtte har i samråd med arbetsgruppen utarbetat programmet och synpunkter från olika myndigheter och organisationer har inarbetats fortlöpande. Många sakliga kommentarer har inkommit under arbetets gång och dessa har i relevanta delar tillförts själva programtexten. Särskilda diarieförda skriftliga yttranden bifogas i bilaga.

1.3 Geografisk avgränsning

I programmet ingår Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrlands och Dalarnas län och även områden som idag ligger utanför kärnområden med samisk verksamhet.

1.4 Rapportens innehåll

Som bakgrund till det nya programmet görs en kort redovisning av de målsättningar som formulerades i programmet 2003 -2007. Därefter följer en redogörelse av de nya förutsättningar som har tillkommit sedan tidigare program och hur dessa kommer att påverka arbetet med bevarande av det samiska kulturarvet. Utifrån nya förutsättningar följer därefter ett samlat programförslag för de närmaste åren. Programförslaget innehåller mål, behov av särskilda insatser, möjligheter till samordning samt behov av uppdatering och utvärdering av programmet.

Arasluokta, Jåhkågasska sameby. Foto Isse Israelsson

2. PROGRAMMET FÖR SATSNING PÅ DET SAMISKA KULTURARVET 2003 – 2007

2.1 Bakgrund

Mot bakgrund av att kulturmiljövård inom det samiska bosättningsområdet hade varit ett eftersatt område ökade RAÄ under 1990-talet uppmärksamheten på det samiska kulturarvet. 1995 avsattes medel för att ta fram en forskningsöversikt över samiska kulturmiljöer i Sverige (Aronsson 1995). Översikten visade på stora kunskapsluckor, inte minst på skogs- och sydsamiskt område. RAÄ beslöt därför att fokusera på insatser för bevarande av det samiska kulturarvet under treårsperioden 1998-2000. Som underlag för satsningen fick länsstyrelsen i Norrbotten i uppdrag att samordna arbetet med ett program till stöd för bevarande av det samiska kulturarvet. Programmet skulle ligga till grund för kulturmiljövårdens bidragsgivning och även visa på behov beträffande kunskapsuppbyggnad, information och utbildning. Länsstyrelserna och läns museerna i Norrbottens (BD), Västerbottens (AC), Jämtlands (Z), Dalarnas (W) och Västernorrlands (Y) län, Silvermuseet i Arjeplog, Ájtte i Jokkmokk och de samiska institutionerna arbetade gemensamt med framtagande av programmet. Under programperioden startade dokumentationsarbete även i Gävleborgs (X) län. Programmet innehöll ett samlat programförslag med rekommendationer till åtgärder.

Satsningen 1998-2000 blev mycket uppskattad. De deltagande länen gjorde år 2000 länsvisa utvärderingar av arbetet. Med länens utvärderingar som underlag gjorde RAÄ därefter en gemensam utvärdering. Resultatet visade att det fanns behov av fortsatt arbete för att bevara det samiska kulturarvet och på våren 2001 gjorde representanter från de nordliga länen samt samiska organisationer en uppvaktning hos RAÄ för att betona vikten av fortsatt satsning. Utifrån uppvaktningen begärde RAÄ särskilda medel för det samiska kulturarvet med 5 miljoner kr i sitt budgetunderlag.

Efter 2002 har det inte funnits några riktade medel för arbete med det samiska kulturarvet utan arbetet har fortsatt på regional nivå. Som grund för det fortsatta arbetet gjordes ett nytt program för 2003 – 2007. Programmet utformades som ett inriktningsdokument och syftade bland annat till att vara ett led i arbetet med att uppfylla de nationella miljökvalitetsmålen *Storslagen fjällmiljö* och *Levande skogar*. I programmet 2003 – 2007 föreslogs att programmet skulle utvärderas och uppdateras 2007 eftersom delmålen som berör kulturvärden ska vara uppfyllda år 2010. Någon samlad utvärdering av länens arbeten med det samiska kulturarvet efter 2002 har inte gjorts.

2.2 Ekonomiska insatser

1998-2002 fördelade RAÄ medel ur anslaget för kulturmiljövård till bevarande av det samiska kulturarvet enligt nedan:

Län	1998	1999	2000	2001	2002
BD	3 500 000	3 325 000	6 600 000	3 768 000	1 714 000
AC	1 276 000	591 000	1 440 376	681 993	446 252
Z	1 300 000	1 500 000	1 700 000	1 400 000	1 500 000
W	400 000	200 000	200 000	100 000	
Y	300 000	310 000	500 000	180 000	21 600
X			170 000	150 000	
Totalt	6 760 000	6 635 000	10 870 000	6 279 993	3 701 852

Efter 2002 har RAÄ inte avsatt några riktade medel för arbetet med bevarande av det samiska kulturarvet. Respektive länsstyrelse har därför gjort egna prioriteringar.

Norrbottnen har satsat drygt 3,9 mnKr, Västerbotten drygt 1,3 mnKr (byggnadsvård), Jämtland 4,5 mnKr och Västernorrland 250 tKr under perioden 2003-2007 vilket totalt blir ca 10 mnKr.

2.3 Måluppfyllelse utifrån programmet 2003-2007

Programmet 2003-2007 formulerades så att arbetet med bevarande av det samiska kulturarvet skulle vara ett led i att uppfylla både kulturmiljövårdens mål och de nationella miljö-kvalitetsmålen *Storslagen fjällmiljö* och *Levande skogar*. Det gällande kulturpolitiska målet för kulturarvet var att det skulle bevaras och brukas. Programmet byggde därför på de samiska organisationernas, samebyarnas och enskilda samers delaktighet i arbetet. Tre aspekter som borde ges ökad uppmärksamhet lyftes fram:

- *Kunskapsöverföring och information ska ges ökad uppmärksamhet och högre prioritet vid urval och bidragsgivning.*

Uppfyllelse: Generellt har informationsinsatser fått högre prioritet medan kunskapsöverföring inte har prioriterats speciellt. Eftersom medel främst har kommit ur kulturmiljöanslaget har informationsinsatser prioriterats på grund av bidragsförordningen.

- *För bättre hantering av samiska kulturmiljöer enligt Miljöbalken och Plan- och bygglagen och för en samlad strategi för säkerställandeåtgärder krävs en översyn av riksintressemiljöer så att samiska kulturmiljöer ska bli bättre tillgodosedda.*

Uppfyllelse: Någon översyn av riksintressemiljöerna har inte skett.

- *Länsstyrelserna bör förstärka sina insatser för uppföljning och utvärdering av genomförda arbeten. Detta bör infogas i länsstyrelsernas tillsynsplanering.*

Uppfyllelse: Varierar mellan länen. Uppföljning av bidragsobjekt ingår i tillsynsplaner och tillämpas med stöd i Förordningen om bidrag till kulturmiljövård. Tillsynen utförs som löpande kontroll av efterlevnad av villkor i länsstyrelsens bidragsbeslut. I länsstyrelsens verksamhetsplaner ingår utvärdering av bidraget, dock inte med särskild fokus på det samiska.

2.3.1. Finansiering

Målsättning: Arbetet med att bevara det samiska kulturarvet måste ges ekonomiska möjligheter att fortsätta.

Uppfyllelse: Efter 2002 har RAÄ inte avsatt speciella medel för arbetet med bevarande av det samiska kulturarvet. Varje länsstyrelse äskar och fördelar sina medel. De enda öronmärkta medel som funnits är inom landsbygdsprogrammet. Jämfört med de tidigare Mål 6 och Mål 1 programmen finns inga särskilda åtgärder riktade till det samiska samhället inom det nuvarande Mål 2 programmet.

Målsättning: Att öka samfinansieringen och samordningen av projekt.

Uppfyllelse: Varierar mellan länen – i vissa län fungerar samordningen ganska bra medan det i andra inte fungerar alls. Slutsatsen är att det finns ett ökat behov av samordning, inte bara inom länen utan även mellan olika organisationer och institutioner. Det finns också ett behov av samordning inom myndigheter. Där det tidigare räckte att vända sig till en myndighet kan det idag vara nödvändigt att vända sig till flera olika myndigheter som dessutom ligger i olika län. För mindre samebyar och enskilda är svårigheterna nästan oöverstigliga eftersom det idag inte finns någon funktion som kan ge en samlad information samt stöd och råd.

Hage i Livamjávri, Baste cearru. Foto Bertil Thelin

2.3.2. Ett försvarat och bevarat kulturarv

2.3.2.1. Kunskapsläget – analys och överblick

Målsättning: Att fördjupa analysen av kunskapsläget, definiera kunskapsluckor och föreslå insatser för kunskapsuppbyggnad och forskning. Det är också angeläget att samla ihop och bearbeta allt material och alla nya kunskaper som det praktiska arbetet har utmynnat i.

Uppfyllelse: På uppdrag av länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län gjorde Västerbottens museum 2008 en kunskapssammanställning över insatser genomförda i fjällområdet - sammanställningen gäller inte enbart samiska miljöer - från 1970-talet och framåt. I sammanställningen ingår främst insatser inom arkeologi, byggnadsvård samt övrig verksamhet inom kulturmiljövården som finansierats med statliga medel (G2, 28:27, 28:26, 28:25) men till viss del även övrig finansiering. Sammanställningen har som syfte att vara ett stöd vid beslut om framtida dokumentationsprojekt, miljömålsarbete samt vid beslut om skydd och skötsel. Analys av materialet kan identifiera kunskapsluckor och föreslå kommande insatser. En fördjupad analys av kunskapsläget speciellt beträffande samiska miljöer är också önskvärd.

2.3.2.2. Vård

Målsättning: Att urvalet upprustade byggnader speglar olika aspekter av det samiska samhället. Att även samiska kulturlandskap och fornlämningsmiljöer vårdas.

Uppfyllelse, några viktiga exempel: I Norrbottens län pågår ett arbete med revidering av länets kulturmiljöprogram. Åjtte har arbetat med ett underlag för de samiska kulturmiljöerna.

I Norrbottens fornvårdsprogram ingår flera miljöer som belyser den samiska kulturen.

I Västerbottens län har en samisk kulturmiljö, Atoklimpen, utsetts till kulturresevat. Statens fastighetsverk vårdar de tidigare fjällägenheterna Örnbo, Åkernäs och Dainanäs vilka anlagts eller brukats av samer.

I Jämtlands län har flera olika typer av samiska miljöer uppmärksammats vid vård- och bevarandeinsatser.

Målsättning: Att utveckla metoder för dokumentation av svårt förfallna byggnader.

Ett så kallat typhus i Jämsmässholmen. Foto Ewa Ljungdahl

Uppfyllelse: Exemplet Jämsmässholmen i Jämtlands län: byggnaderna, ett tjugotal statliga arrendelägenheter, var alltför svårt förfallna för att motivera restaurering. Som alternativ till restaurering gjordes en noggrann dokumentation av byggnaderna samt en modell i skala 1:10 av ett "typhus". Dokumentationen kompletterades med genomgång av arkivuppgifter om den statliga försöksverksamhet som givit upphov till typhusen samt en historik om försöksverksamheten och människorna i Jämsmässholmen. Dokumentationsarbetet finns sammanfattat i en bok (Jåma och Ljungdahl 2001).

Silvermuseet i Arjeplog har arbetat med byggnadsarkeologiska undersökningar på historiska byggnader som varit alltför förfallna för att kunna vårdas.

Exemplet förhistoriska samiska byggnader: Silvermuseet har gjort ett rekonstruktionsförsök av den typ av byggnad som kan ha stått på de s.k. stalotomterna.

Målsättning: Det ska finnas antikvariska rapporter av god och jämförbar kvalitet från alla upprustnings- och dokumentationsprojekt.

Uppfyllelse: Bedömningen är att detta mål är uppfyllt under programperioden. Dock saknas jämförelse mellan länen när det gäller rapporternas innehåll och upplägg. Som exempel kan nämnas Norrbottens län där antikvarisk medverkan upphandlas vid alla restaureringsarbeten och det finns uttalade krav på rapporterna.

2.3.2.3. Skydd

Målsättning: För att kunna skydda samiska kulturmiljöer och uppfylla miljökvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö krävs ett inventeringsmaterial av god kvalitet för hela fjällområdet. En strategi för fortsatta inventeringar bör utformas med hänsyn till regionala förutsättningar. Denna strategi bör utarbetas av länen i samverkan med RAÄ.

Uppfyllelse: Inventeringsmaterialet för fjällområdet är fortfarande ojämnt. RAÄ:s fjällinventering lades ned 2002. Därefter har delar av det samiska området inventerats i olika dokumentationsprojekt, i vissa fall som EU-projekt där samebyarna själva har medverkat, i andra områden som en del i projektet Skog och Historia.

Under 2008 har fornminnesinventeringen återupptagits men i mindre omfattning än tidigare. I vissa fall kommer fjällområden att beröras av de nya inventeringarna. Arbete med strategier pågår i länen.

Ankarede kyrkstad i Frostviken. Foto Ewa Ljungdahl

Lagskyddet för samiska kulturmiljöer som inte är fornminnen är fortfarande svagt med endast några få skyddade miljöer. I Norrbottens län är den samiska kyrkstaden i Arvidsjaur byggnadsminne, i Västerbottens län finns kulturreseptatet Atoklimpen och i Jämtlands län skyddas den samiska kyrkstaden i Ankarede genom områdesbestämmelser enligt Plan- och

bygglagen. I Västerbottens län sköter Statens fastighetsverk tre tidigare fjällägenheter som anlagts eller brukats av samer.

Enligt Skogsvårdslagen ska hänsyn tas till värdefulla kulturmiljöer i skogen, t.ex. de som benäms övriga kulturhistoriska lämningar och inte omfattas av Kulturminneslagen, som t.ex. renvallar och visten. Tillämpningen av lagen är inte tillräcklig i dagsläget. En översyn av Skogsvårdslagen kommer att ske under 2009.

2.3.2.4 Brukande

Målsättning: Frågan om framtida underhåll ska klargöras redan när restaureringsarbete planeras. Byggnader som kommer att brukas bör prioriteras vid bidragsgivning.

Uppfyllelse: Byggnader som används eller kommer att användas prioriteras av länsstyrelserna. Nackdelen är att vissa typer av byggnader, t.ex. torvkåtor i vistemiljöer, kan bli överrepresenterade.

Målsättning: Samtliga upprustade byggnader bör få ett uppföljningsbesök efter fem år. Besöket ska resultera i en dokumentation som kan jämföras med den dokumentation som gjordes vid upprustningen.

Uppfyllelse: Länsstyrelserna som är den myndighet som lämnar bidrag till restaureringar har inte haft resurser att genomföra denna uppföljning. De långsiktiga effekterna av olika restaureringsinsatser blir härigenom svåra att följa upp.

2.3.3. Allas förståelse, delaktighet och ansvarstagande för den egna kulturmiljön

2.3.3.1 Utbildning och seminarier

Målsättning: Att erbjuda utbildningar och seminarier som motsvarar både intresserade privatpersoners och yrkesverksamma inom kulturmiljövårdens varierande behov.

Uppfyllelse: Utbildningar har framförallt hållits i de genomförda EU-projekten. Kortare utbildningar har även erbjudits av Västerbottens museum i samarbete med SSR.

2.3.3.2. Information och kunskapspridning

Målsättning: Att i större utsträckning än tidigare sprida kunskap om samiska kulturmiljöer genom att sprida information om goda exempel och genom att seminarier anordnas för diskussion om bevarandefrågor och erfarenhetsutbyte. All information ska utformas i samarbete med berörda samebyar eller sameföreningar. Information om känsliga platser bör däremot göras mer svårtillgänglig.

Uppfyllelse: En stor utställning om samer i världsarvet Laponia har producerats av Ájtte och invigdes 2005.

Inrättandet av kulturresevatet Atoklimpen i Tärnafjällen i Västerbottens län är ett led i informationspridningen om samiska kulturmiljöer. Arbetet har skett i samarbete med sameföreningar och samebyar.

Två broschyrer om samiska kulturmiljöer i Jämtlands län har getts ut av Gaaltije. Ett antal samiska miljöer i Frostviken kommer att skyltas upp. I samband med uppförande av en

sexkantig kåta på Skansen där originalet kommer från Våktardalen i norra Jämtland har Gaaltije tagit fram informationsmaterial till Skansens kunskapsförmedling.

Skylt vid sommarskolan i Härbergsdalen, Ohredahke sameby. Foto Ewa Ljungdahl

I Norrbottens län har inga särskilda informationsinsatser genomförts med stöd av kulturmiljöbidraget men information om enskilda miljöer finns inom fornvårdsprogrammet.

Under 2007 bildades ett internationellt nätverk för samisk arkeologi mellan de arkeologiska institutionerna vid Umeå universitet, Tromsø, Helsingfors och St Petersburg. Arbetet bedrivs som ett 3-årigt projekt och en doktorandkurs har genomförts sommaren 2008 vid Ájtte.

Våren 2007 tog Ájtte och Gaaltije initiativ till bildandet av ett nätverk för alla som arbetar praktiskt med samisk arkeologi och kulturmiljövård, ett forum där man träffas, utbyter erfarenheter, diskuterar aktuella frågor och gör exkursioner. Nätverket står öppet för alla intresserade.

Under 2006 och 2007 genomförde Västerbottens Museum dokumentationskurser på tre platser i länet, Ammarnäs, Vilhelmina och Malå. Kurserna genomfördes i samarbete med lokala samebyar och sameföreningar.

När dokumentationsprojektet "Att spåra sin historia" med Gaaltije som projektägare avslutades 2007 tog samebyarnas kontaktpersoner initiativ till bildandet av en ideell förening, Sökarna/Ohtsedájjah. Föreningen har som syfte att dokumentera samiska kulturmiljöer och sprida information kring det samiska kulturarvet.

Vad gäller tillgängligheten till "känsliga" platser som offerplatser och gravar i de offentliga registren pågår en diskussion mellan RAÄ, Länsstyrelsen i Norrbottens län och Ájtte.

*Jans Heinerud från Västerbottens museum leder dokumentationskurs i Ammarnäs.
Foto Ewa Ljungdahl*

Målsättning: Att handboken för dokumentation av samiska forn- och kulturlämningar och byggnader blir klar.

Uppfyllelse: Handboken kommer att färdigställas av Ájtte och Gaaltije under vintern 2008/09 men med förändrat upplägg. Det blir en vägledning i dokumentationsarbete som omfattar såväl fysiska lämningar som muntliga traditioner, traditionell kunskap och arkivmaterial. Målgruppen är samebyar, sameföreningar och enskilda som vill arbeta med dokumentation. Tanken är att denna vägledning ska kunna komma till direkt nytta inom det stora svensk-norska sydsamiska dokumentationsprojekt som startat i slutet av 2008. Handledningen blir ett digitalt material där användare lätt kan skriva ut de delar man behöver för planering av sitt arbete.

2.3.3.3. Ansvarsfördelning

Målsättning: Ett ökat deltagande av samiska organisationer i olika delar av kultur- miljöarbetet alltifrån planering till genomförande.

Uppfyllelse: Samiska organisationer samt många samebyar och sameföreningar har varit engagerade i ett flertal projekt angående framförallt dokumentation av de egna markerna samt traditionell samisk kunskap. Sametinget har tagit över ansvaret för genomförande av landsbygdsprogrammet i de delar som berör renskötsel, samiska näringar och kultur.

2.3.4. Ett hållbart samhälle med goda och stimulerande miljöer och med kulturmiljöarbetet som en drivande kraft i omställningen.

2.3.4.1. Kulturmiljövård är resurshushållning och utveckling av miljövärdena

Målsättning: De nationella och regionala miljömålen Storslagen fjällmiljö och Levande skogar ska uppfyllas.

Uppfyllelse: Miljömålsrådets utvärdering visar att dessa miljömål inte kommer att nås till 2010 för de delmål som berör kulturvärden.

Målsättning: Insatser för restaurering av byggnader, kunskapsöverföring och kunskaps-spridning av samisk byggnadstradition ska fortsätta. Fjällinventeringen och Skog och Historia-projektet ska fortsätta och kompletteras med olika specialinventeringar av samiska kulturmiljöer och byggnader.

Uppfyllelse: De nationella insatserna har minskat i och med att RAÄ:s satsning på det samiska kulturarvet upphörde. Fjällinventeringen lades ned 2002 men återupptogs i viss omfattning igen 2008. Skog och Historia-projektet har bedrivits inom delar av det samiska området framförallt i Norr- och Västerbottens län. Projektet delfinansierades i Norrbotten ur arbetsmarknads-satsningen Gröna Jobb, vilken nu är nedlagd. Arbete återstår för att kvalitetssäkra resultatet och detta genomförs med stöd från Riksantikvarieämbetet och Skogsstyrelsen.

På samiskt initiativ har flera olika dokumentationsprojekt genomförts, ofta med stöd från EU-programmen.

Olof T Johansson från Tåssåsens sameby dokumenterar. Foto Ewa Ljungdahl

2.3.5 Nationell och internationell solidaritet och respekt inför olika gruppers kulturarv

2.3.5.1. Ökad kunskap om det samiska kulturarvet

Målsättning: Arbetet med att bevara det samiska kulturarvet måste ges ekonomiska möjligheter att fortsätta.

Uppfyllelse: Sedan satsningen på det samiska kulturarvet upphörde finns inga speciella och öronmärkta statliga medel förutom de som är avsedda för vård av samiska miljöer inom landsbygdsprogrammet. Även sedan satsningen upphörde har medel från anslaget för kulturmiljövård använts till olika åtgärder för bevarande av det samiska kulturarvet. Dessa insatser kommer förhoppningsvis att fortsätta.

Målsättning: Att öka kontakterna med samiska institutioner och organisationer i Norge, Finland och Ryssland i syfte att utveckla ett samarbete i frågor som rör det samiska kulturarvet.

Uppfyllelse: EU projekt har inneburit ökade kontakter mellan samiska institutioner och organisationer i de nordiska länderna. Det internationella nätverket för samisk arkeologi har inneburit att kontakterna utökats till Ryssland.

2.3.5.2. Utvidgning av det geografiska området

Målsättning: Dokumentationsarbetet utvidgas mot söder.

Uppfyllelse: Dokumentationsarbetet har inte utökats mot söder enligt programmets intentioner. Gävleborgs län arbetade med intervjuer och dokumentation åren 2000-2003, men därefter har det inte varit några större insatser med kulturmiljömedel. Projektet Skog och Historia har emellertid medfört att ett flertal samiska miljöer blivit dokumenterade och uppmärksammade.

2.3.6 Uppföljning av programarbetet 2003-2007

Målsättning: Programmet diskuteras, följs upp och revideras vid behov i samband med de årliga seminarier som arrangeras av RAÄ och de deltagande länen. En årlig uppgift bör vara att precisera programmets allmänna målsättningar så att resultatet lättare kan följas upp. Prioritetsordningen bör också diskuteras. Resultaten från de årliga seminarierna kan vara ett kortfattat och konkret dokument för arbetet under det kommande året. En arbetsdag i samband med seminariet bör avsättas för detta.

Uppfyllelse: Programmet har inte reviderats på det sätt som var tänkt men Ájtte och Gaaltije tog initiativet till ett nytt program för åren 2008-2012.

Dokumentationskurs i Jiingevaerie sameby. Foto Ewa Ljungdahl

3. NYA FÖRUTSÄTTNINGAR

Sedan det förra programmet (2003 – 2007) utformades har flera nya omständigheter tillkommit.

3.1 Deklarationer, konventioner och andra nya förutsättningar

3.1.1 FN:s urfolksdeklaration

Den 13 september 2007 antog FN:s generalförsamling en deklaration som syftar till att skydda urfolks särskilda rättigheter. Deklarationen fastslår individuella och kollektiva rättigheter för urfolk, likväl som deras rätt till kultur, identitet, språk, anställning, hälsa, utbildning och andra frågor. Den fäster även vikt vid urfolkens rätt att behålla och stärka sina egna institutioner, kulturer och traditioner; den förbjuder diskriminering av urfolk, och främjar deras fulla och verksamma delaktighet i alla frågor som berör dem och deras rätt att förbli särskilda samt säkra deras egna visioner om ekonomisk och social utveckling.

Fastän en deklaration av generalförsamlingen inte är juridiskt bindande inom internationell rätt är den ett uttryck för den dynamiska utvecklingen av de internationella juridiska normerna och återspeglar FN:s medlemsstaters föresatser att gå i en viss riktning; FN beskriver detta som att fastslå en viktig standard för behandlingen av världens urfolk.

Det finns därför anledning att lyfta fram några artiklar av betydelse för kulturmiljöarbetet:

- Urfolken har rätt att utöva och återuppliva sina kulturella traditioner och sedvänjor, som bl a innefattar arkeologiska och historiska platser (art. 11)
- Urfolken har rätt att behålla, skydda och enskilt ha tillträde till sina religiösa och kulturella platser/orter (art. 12)
- Urfolken har rätt att välja och behålla sina egna namn på orter/platser (art. 13).
- Urfolken har rätt att behålla och förstärka sin speciella andliga anknytning till sin traditionellt ägda eller på annat sätt besatta och utnyttjade mark, sina territorier, sina vattenområden och sina kustområden och andra resurser samt att åta sig ansvaret härför gentemot kommande generationer (art. 25)
- Urfolken har rätt att behålla, kontrollera, skydda och utveckla sitt kulturarv (art. 31).
- Urfolken har rätt att bestämma och utforma sina prioriteringar och strategier för utveckling och utnyttjande av mark, territorier (läs samebyar) och andra resurser som tillhör dem (art. 32).

3.1.2 Konventionen om biologisk mångfald och Program för lokal och traditionell kunskap relaterat till bevarande och hållbart utnyttjande av biologisk mångfald (NAPTEK)

Konventionen om biologisk mångfald

Den ökande förlusten av arter, naturtyper och ekosystem – biologisk mångfald – är ett av de största globala problemen eftersom människan är helt och hållet beroende av biologiska resurser och ekosystemens tjänster. För att motverka utarmningen av arter utarbetade världens regeringar *Konventionen om biologisk mångfald* i Rio de Janeiro 1992. Alla EU-länder har anslutit sig till konventionen. Sverige ratificerade konventionen 1993 och införlivade den strax därefter i miljöarbetet. Biologisk mångfald, eller biodiversitet, definieras som livet på jorden i sin helhet och i alla dess former. Konventionens övergripande mål är att bevara

biologisk mångfald, att nyttja dess beståndsdelar på ett hållbart sätt samt att rättvist fördela den nytta som uppstår vid utnyttjandet av genetiska resurser.

Centrum för biologisk mångfald (CBM)

Utifrån att riksdagen 1999 antog propositionen 1997/98:145 ”Svenska miljömål – ett hållbart Sverige” har det biologiska kulturarvet fått utökad uppmärksamhet under 2000-talet. *Centrum för biologisk mångfald (CBM)* är det nationella centret för forskning inom biologisk mångfald knutet till Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) och Uppsala universitet.

NAPTEK och Det samiska initiativet

2005 fattade regeringen beslut om att tilldela medel till CBM för att initiera *ett nationellt program för lokal och traditionell kunskap relaterad till bevarande och hållbart utnyttjande av biologisk mångfald* – NAPTEK = Nationella Programmet rörande Traditionell Ekologisk Kunskap.

I arbete som rör den samiska kulturen har NAPTEK utvecklat ett nära samarbete med Sametinget. Samarbetet har lett fram till projektet *Det samiska initiativet*. CBM och Sametinget finansierar *Det samiska initiativet* för att kartlägga, dokumentera, upprätthålla och överföra samisk traditionell kunskap kopplad till biologisk mångfald. Målet är att skapa förutsättningar för en fullständig kartläggning av samisk kultur och kunskap i huvudsak genomförd av samerna själva utifrån deras egna perspektiv.

2007 utlystes anslag för ett antal olika pilotprojekt för att utveckla metoder att kartlägga traditionell kunskap och traditionella sedvänjor kopplade till landskapet och dess invånare. Åtta pilotprojekt beviljades medel. Vid ett seminarium i Östersund i juni 2008 presenterade de olika projekten sina metoder för kartläggning av samisk traditionell kunskap. En ny utlysning av pilotprojekt gjordes under 2008. Det är Sametingens kulturråd som i samråd med NAPTEK fattar beslut om vilka pilotprojekt som beviljas medel.

3.1.3 Europeiska landskapskonventionen

Den europeiska landskapskonventionen syftar dels till att förbättra skydd, förvaltning och planering av europeiska landskap, dels till att främja samarbetet kring landskapsfrågor inom Europa. Ett annat syfte är att stärka allmänhetens och lokalsamhällets delaktighet i arbetet – landskapet är en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar. Konventionen innefattar alla typer av landskap som människan kommer i kontakt med.

Den europeiska landskapskonventionen trädde i kraft år 2004. I början av 2008 hade 29 av Europarådets 46 medlemsländer ratificerat konventionen.

2006 fick Riksantikvarieämbetet (RAÄ) regeringens uppdrag att utarbeta ett förslag till nationellt genomförande av landskapskonventionen. I uppdraget ingick en översyn av ansvarsfördelningen mellan myndigheter när det gäller landskapsfrågor. Förslaget överlämnades till regeringen den 15 januari 2008. RAÄ:s förslag är att Sverige snarast möjligt ska ratificera konventionen.

3.1.4 Miljömålsarbetet och ny miljömålsproposition

Nytt miljökvalitetsmål; Ett rikt växt- och djurliv

Riksdagen antog 2005 efter ett regeringsförslag i propositionen 2004/05:150 om svenska miljömål att de 15 nationella miljökvalitetsmålen skulle kompletteras med ytterligare ett mål: *Ett rikt växt- och djurliv* som handlar om biologisk mångfald.

Utvärdering 2008

Vart fjärde år genomför Miljömålsrådet en samlad utvärdering av miljömålsarbetet i Sverige. En andra fördjupad utvärdering överlämnades till regeringen den 31 mars 2008. Utvärderingen bygger på ett antal underlagsrapporter av de målsansvariga myndigheterna. Utifrån utvärderingen bedömer Miljömålsrådet att fler än hälften av miljökvalitetsmålen är mycket svåra eller inte möjliga att nå inom tidsramen.

Restaurerad kåta Bartjan, Tåssåsen sameby. Foto Ewa Ljungdahl

MILJÖKVALITETSMÅLET STORSLAGEN FJÄLLMILJÖ

Fjällen ska ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen skall bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden skall skyddas mot ingrepp och andra störningar.

Den samlade bedömningen är att miljökvalitetsmålet *Storlagen fjällmiljö* kan nås om berörda sektorer och samhället som helhet visar den hänsyn som följer av delmålen.

Delmål 3 om natur- och kulturvärden

Senast år 2010 ska merparten av områden med representativa höga natur- och kulturvärden i fjällområdet ha ett långsiktigt skydd som vid behov omfattar skötsel och restaurering.

Bedömningen har ändrats sedan föregående utvärdering och delmålet anses inte längre möjligt att uppnå. Kunskapen om representativa höga kulturvärden och det samiska kulturarvet är begränsade och fortsatta åtgärder behövs också efter 2010. Det regionala miljömålsarbetet med avseende på det samiska kulturarvet och förbättringar i kunskapen om fjällens kulturmiljöer är avgörande för om delmålet ska kunna nås. Även ett bättre utnyttjande av skyddsinstrument behövs. Resurser måste till för att öka kunskapen om kulturvärdena, dels i de naturreservat och nationalparker som redan inrättats, dels för att i framtiden kunna avsätta områden med långsiktigt skydd.

Några exempel på åtgärder som genomförts för att uppnå delmålet:

- Silvermuseets tvärvetenskapliga forskningsprojekt ”*Fjällens kulturlandskap*”, vilket bedrivs under perioden 2005-2008 och som tar sin utgångspunkt i samiska samhällens differentiering från tiden omkring Kristi födelse fram till 1600-talets intensiva renskötsel. Forskningsinsatserna inriktas på sambandet mellan bebyggelseetablering i skogsgränzonen, renskötselns introduktion och långsiktiga ekosystemprocesser. Projektet utgör ett av de större tvärvetenskapliga forskningsprojekt som genomförts med fokus på fjällens kulturlandskap.
- *dokumentation av biologiskt kulturarv*. Åtjtte genomförde sommaren 2008 ett projekt för att dokumentera biologiskt kulturarv, fr.a. gamla renmjölkningvallar inom världsarvet Laponia.
- Länsstyrelsen i Norrbotten har 2008 genomfört en skadeinventering av gravar och offerplatser i syfte att få ett underlag för uppföljning av i vilken grad lämningstyperna är utsatta för skador.
- Länsstyrelsen i Norrbotten har genomfört en vistesinventering i metodutvecklande syfte för att hitta metoder att följa vistenas utveckling med avseende på bebyggelse, markanvändning och fornlämningar.
- Länsstyrelsen i Jämtland har bl.a. bidragit till dokumentationsprojekten ”Att spåra sin historia”. ”Från forntid till nutid i Ruvhten Sijte”, ”Samers markanvändning i Njaarke förr och nu” och ”I det samiska rummet”.
- *ett projekt kring renvallar*. Stockholms universitet i samarbete med Riksantikvarieämbetet och Silvermuseet i Arjeplog har arbetat med en utvärdering av manuella och automatiska tolkningsmetoder för att lokalisera renvallar i satellitbilder med avsikt att hitta metoder som kan underlätta kartläggningen av fjällens kulturarv
- *miljöersättning för natur- och kulturmiljöer i renskötselområdet*. Sedan 1999 betalas miljöersättning för bevarande av värdefulla natur- och kulturmiljöer i renskötselområdet. Det har skett en kraftig ökning av vårdade renvallar och renstängsel sedan miljöersättningen infördes. År 2007 uppgick ersättningen till drygt 21 miljoner. Främst går ersättningen till miljöer ovan odlingsgränsen. Vilka effekter ersättningen har fått i landskapet är okänt eftersom kvalitativa utvärderingar saknas.
- *bidrag till kulturmiljövård*. 1998-2002 gjordes en stor satsning med medel från RAÄ för att bevara det samiska kulturarvet men därefter verkar insatserna ha minskat. En stor del av insatserna har gjorts i särskilt utpekade miljöer, t.ex. världsarvet Laponia, men det finns ingen samlad bild av hur anslaget använts efter 2002.

*Inventering av vallar inom Tuorpon samebys marker, Padjelanta.
Foto Kjell-Åke Aronsson*

Utvärdering – varför ser det ut som det gör? Delmål 3 om natur- och kulturvärden
2006 anlätade Riksantikvarieämbetet Åtjte för att utreda indikatorn Skyddade fjällmiljöer. Indikatorn redovisar hur stora arealer av fjällområdet som är skyddade som nationalparker, naturreservat eller kulturresevat. Frågeställningen var om nationalparker och naturreservat också innebär att kulturmiljövärden skyddas. Utredningen visade att kulturhistoriska värden oftast inte finns redovisade i besluten eller tas upp i skötselplanerna för nationalparker och naturreservat. För att indikatorn ska fungera för delmålet behövs ett utökat samarbete mellan naturvärden och kulturmiljövärden i både nuvarande och kommande nationalparker och resevat. För kulturmiljövärden gäller också att kunskapen om kulturvärdena i fjällområdet behöver byggas upp för att de ska kunna skyddas genom olika insatser.

Miljömålsrådets förslag till revidering av delmål 3 om natur- och kulturvärden

Senast år 2020 ska 90 % av miljöerna med höga natur- kultur- och friluftsvärden i fjällen ha ett långsiktigt skydd som vid behov omfattar skötsel och restaurering.

Kunskapen om fjällvärldens kulturmiljöer, fornlämningar och bebyggelse samt skyddsvärda friluftsmiljöer behöver kompletteras. Idag är en relativt stor del av fjällområdena med höga naturvärden redan skyddade som naturreservat eller nationalpark. Men med tanke på den mycket höga andel natur- och kulturmiljöer i de svenska fjällen som behöver en gynnsam bevarandestatus saknas fortfarande skydd för ett antal mycket värdefulla natur-, kultur- och friluftsområden. I områden med höga kulturvärden finns stora brister när det gäller skötsel och restaurering. Stöd till verksamheter som förvaltar kulturvärdena bedöms som särskilt viktiga. Kompletteringen med att även merparten av områden med höga friluftsvärden ska vara kända och ha ett långsiktigt skydd som vid behov omfattar skötsel och restaurering innebär en närmare tolkning av generationsmåletns precisering än nuvarande lydelse.

Förslag till åtgärder och styrmedel, delmål 3 om långsiktigt skydd av värdefulla natur-, kultur- och friluftsmiljöer (till riksdag och regering)

- arbetet med långsiktigt skydd och skötsel av miljöer i fjällen med höga natur-, kultur- och friluftsvärden fortsätter
- kunskapsuppbyggnad om viktiga kulturmiljöer både i och utanför skyddade miljöer
- satsningarna på restaurering och skötsel av kulturhistoriska värden i fjällen ska öka.
- länsstyrelserna i fjällänen ges i uppdrag att utreda olika exploateringsföretags påverkan på friluftsvärdena i fjällen och att bedöma hur hög exploateringsgrad olika områden kan tåla
- utveckla övervakning och uppföljning av viktiga kulturmiljöer i fjällen

Konsekvenserna av dessa förslag är i sammanfattning följande. Kostnaden för att genomföra de åtgärder som föreslagits för långsiktigt skydd av värdefulla natur-, kultur- och friluftsmiljöer beräknas för åren 2010 - 2015 till cirka 86 miljoner kronor. Samhällsnyttan består av bevarade kulturvärden, bevarade naturvärden, bevarade sociala värden, folkbildning och rekreation, lokal och regional utveckling och ökad sysselsättning.

Källa: *Storlagen fjällmiljö. Underlagsrapport till fördjupad utvärdering av miljömålsarbetet.* Rapport 5772 december 2007. Naturvårdsverket.

MILJÖKVALITETSMÅLET LEVANDE SKOGAR

Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas.

Delmål 3, Skydd för kulturmiljövärden

Skogsmarken skall brukas på sådant sätt att fornlämningar inte skadas och så att skador på övriga kända värdefulla kulturlämningar är försumbara senast år 2010.

Miljömålsrådet bedömer att miljö kvalitetsmålet Levande skogar är mycket svårt eller inte möjligt att nå till år 2010. Delmålen behöver skärpas. Nuvarande mål innebär fortsatt avverkning av så kallade värdekärnor, vilket skulle leda till stora svårigheter att nå miljö kvalitetsmålet om ens på lång sikt. Det är bråttom att vidta åtgärder om miljö kvalitetsmålet ska kunna nås. Skogsbruket utsätter skogens kulturmiljövärden för oacceptabelt stora skador. Hänsynen i skogsbruket är bristfällig, vilket skadar skogens naturvärden och kulturlämningar.

Skogsstyrelsen har våren 2008 fastställt en strategi för kulturmiljövård och åtgärder för dess genomförande. En handlingsplan ska också upprättas för dess genomförande.

Statens fastighetsverk ska inom sitt verksamhetsområde verka för att de nationella miljömålen och kulturmiljömålen nås. De skogliga miljöerna prioriteras eftersom skogsbruket är det allvarligaste hotet mot kulturlämningarna. Fr.o.m. 2009 ska inventeringar göras inför avverkningar och gallringar.

Nilaskåtan, Östra Kikkejaur sameby. Foto Isse Israelsson

Regionala miljö kvalitetsmål

I dagsläget finns ingen samlad bild av hur arbetet går med de regionala miljömålen men uppföljningsarbete pågår i länen.

Ny miljömålsproposition 2009

Med Miljömålsrådets fördjupade utvärdering och inkomna remissynpunkter som underlag kommer regeringen att i början av år 2009 presentera en proposition om miljömålen. Propositionen kommer att föreslå åtgärder för riksdagen att ta ställning till.

3.1.5 Sametingets nya uppgifter

Sametinget har fått nya myndighetsuppgifter beträffande både rennäring- och miljöfrågor. Bland annat handlägger Sametinget landsbygdsprogrammets samiska delar samt Interreg IV A Nord Sapmi. Sametinget har också övertagit ansvaret för rennäringens riksintressen.

3.1.6 Fortsatt hot mot kulturmiljöer

Exploateringshoten mot samiska kulturmiljöer är fortfarande akuta. Liksom tidigare hotar skogsbruk, storskalig turism m.m. känsliga samiska miljöer. Hotbilder som har tillkommit är nytt intresse för gruvbrytning samt storskalig utbyggnad av vindkraftsparker i fjällen.

3.1.7 Ny kunskap

Forskning

Under de senaste åren har det gjorts flera nya vetenskapliga arbeten som berör samisk kultur, det samiska kulturlandskapet samt traditionell kunskap kopplad till markanvändning. Forskningen om det sydsamiska området är däremot fortfarande eftersatt. Forskningen om den samiska kulturen verkar också öka utanför Sverige medan vi ser en tillbakagång vid

svenska lärosäten. Ett av undantagen är CESAM, centrum för samisk forskning vid universitetet i Umeå, som bedriver mångsidig forskning med samisk tematik.

Kulturmiljövården i fjällområdet

Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län beviljades 2007 medel från anslaget Bidrag till kulturmiljövård för att göra en för de tre länen gemensam sammanställning över genomförda insatser inom arkeologi, byggnadsvård och övrig verksamhet inom kulturmiljövården i fjällområdet från 1970-talet och framåt. Sammanställningen gäller främst åtgärder som har finansierats med statliga medel men även verksamhet som finansierats på andra sätt.

Västerbottens museum har sammanställt resultaten i rapporten *Kulturmiljövården i fjällområdet i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län* (Västerbottens museum 2008).

Dokumentation

Från mitten av 1990-talet och framåt har flera samebyar, framförallt på sydsamiskt område, bedrivit egna EU-finansierade dokumentationsprojekt i samarbete med arkeologer. Resultaten från projekten innebär att vi fått helt nya kunskaper om det samiska kulturlandskapet, både beträffande mängden samiska kulturlämningar och deras höga ålder. Resultaten från RAÄ:s fjällinventering i slutet av 1990-talet / början av 2000-talet liksom Skog- och Historia-projekten innebär att kunskapen om forn- och kulturlämningar i fjällen och skogslandet ökade betydligt. Nytt var att det biologiska kulturarvet i form av t.ex. barktäkter kom att uppmärksammas. Silvermuseet har i samarbete med Lantbruksuniversitetet (SLU) arbetat med forskning och dokumentation av kulturmärkta träd, specifikt samiska barktäkter.

Barktäkt, Stora Sjöfallet. Foto Ewa Ljungdahl

Mjölkpinnar, Udtjá sameby. Foto Isse Israelsson

3.1.8 Nya krav från samebyar, föreningar och enskilda.

Många samebyar, sameföreningar och enskilda samer arbetar idag aktivt med dokumentation av de egna markerna. Dessa aktörer ställer nya krav på kunskap och forskning samt vård och skydd av det samiska kulturlandskapet. Samiska organisationer har också ökade krav på repatriering av föremål och återbegravning av mänskliga kvarlevor.

Den särskilda satsningen på det samiska kulturarvet åren 1998-2002 bidrog till att skapa ett stort intresse för dokumentation och restaurering. Särskilt bland samebyarna i Norrbottens län är intresset för restaureringar fortsatt mycket stort. I Västerbotten och Jämtland är intresset för dokumentation stort och flera projekt har genomförts eller pågår. Samebyar och enskilda upplever emellertid stora svårigheter eftersom det inte finns några särskilda resurser för information, råd och vägledning. Att utan vägledning utforma en ansökan som uppfyller myndigheternas krav kan för många vara ett oöverstigligt hinder.

3.1.9 ICOM:s etiska regler

ICOM – The International Council of Museums – är en internationell organisation för museer och yrkesverksamma inom museiområdet. ICOM har medlemmar i 140 länder. ICOM samarbetar med Unesco, ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) och ICCROM (International organization for conservation of cultural heritage) samt andra nationella, regionala och internationella organisationer.

2004 godkändes ICOM:s omarbetade etiska regler vid en generalkonferens i Seoul. Reglerna har satt upp en minimistandard för uppträdande och arbetsprestationer som professionell personal vid museer runt om i världen ska sträva efter att uppnå. Reglerna formulerar även vad allmänheten bör kunna förvänta sig av personal vid museerna.

Av intresse för det samiska kulturarvet är främst ICOM:s etiska regler vad gäller överlåtelse och återlämnande av kulturföremål samt behandling av mänskliga kvarlevor och föremål av rituell betydelse.

3.1.10 Ny kulturutredning

Kulturutredningen är en statlig utredning som har till uppgift att se över kulturpolitikens inriktning och arbetsformer och lämna förslag till förändringar. Utredningen har samtalat med och lyssnat till så många som möjligt av alla institutioner/organisationer/personer som har viktig information och kunskap om det svenska kulturlivets villkor.

Den pågående kulturutredningen anser att det behövs en nämnd som har överblick över de samlade forskningsbehoven. Utredningen föreslår att en ny nämnd får 150 miljoner att fördela för forskning inom kulturområdet. Anledningen till att förslaget kom redan innan utredningen är slutförd är regeringens forskningspolitiska proposition. Idag är ansvaret för kulturforskning utspritt på Riksarkivet, Statens kulturråd, Riksmuseet, RAÄ och Vetenskapsrådet för konstnärlig forskning – ”kultursverige behöver ha dels en gemensam bas, dels ett rejält penningtillskott”. I den forskningsproposition som regeringen lagt fram hösten 2008 föreslås en viss förstärkning av forskningsinsatserna inom kultur- och kulturarvsområdet.

Kulturutredningen har blivit försenad och redovisas i början av 2009.

Restaurerade kåtor i Suksivaara, Muonio sameby. Foto Isse Israelsson

3.1.11 Ny museiutredning

En ny museiutredning pågår för närvarande och ska vara klar i februari 2009. I utredningen behandlas främst den statliga museisektorn och frågan om Ájttets roll ingår i direktivet för utredningen.

3.1.12 Ny regionindelning

Frågan om ny regionindelning med sammanslagning av län till storregioner har aktualiserats på regional politisk nivå. En förändrad regionindelning kommer att ändra förutsättningarna för arbetet med det samiska kulturarvet. Vilka de närmare konsekvenserna blir är ännu omöjligt att veta. Det är oklart vilka funktioner de nya regionkommunerna övertar från länsstyrelserna och hur en ny kulturpolitik kan komma att ändra förutsättningarna.

3.2 Finansieringsmöjligheter

3.2.1 Nytt landsbygdsprogram 2007 – 2013

Varje medlemsstat inom EU har landsbygdsprogram. Det senaste trädde i kraft 2007 och sträcker sig till och med 2013. Landsbygdsprogrammen finansieras till ungefär hälften av EU och till hälften av nationella medel. Det övergripande målet för landsbygdsprogrammet är detsamma som för den svenska landsbygdspolitiken, det vill säga att främja en ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling av landsbygden. Målet innebär en hållbar produktion av livsmedel, sysselsättning på landsbygden, hänsyn till regionala förutsättningar och hållbar tillväxt. Landskapets natur- och kulturvärden ska värnas och den negativa miljöpåverkan ska minskas.

Röjd renvall på Ottfjället, Handölsdalen sameby. Foto Ewa Ljungdahl

Det är Jordbruksverket som har huvudansvar för landsbygdsprogrammet 2007-2013. Ansökningar om stöd som berör rennäring och samisk kultur handläggs av Sametinget.

Följande åtgärder riktar sig till samebyar, samiska organisationer och enskilda:

1. *Miljöersättning* innebär att stödmottagaren under en 5-årsperiod åtar sig att sköta natur- och kulturmiljöer enligt de villkor som gäller.
2. *Miljöinvestering* innebär att man inom givna ramar kan söka bidrag för att underhålla överloppsbyggnader eller röja stigar inom utvalda miljöer.

Även övriga åtgärder inom landsbygdsprogrammet som *projektstöd*, *företagsstöd* och *kompetensutveckling* kan sökas av samebyar, samiska organisationer och enskilda.

3.2.2 Interreg IV A Nord delprogram Sápmi 2007-2013

Under programperioden 2007-2013 är det framförallt program Interreg IV A Nord delprogram Sápmi som berör det samiska området. Programmet omfattar följande stödberättigande områden:

Sverige: Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län samt del av Dalarnas län. Västernorrlands län är stödberättigat som ”angränsande område”.

Norge: Finnmarks, Troms, Nordlands och Nord- och Sörtrøndelag fylken samt del av Hedmarks fylkeskommun.

Finland: Lappland, Norra och Mellersta Österbotten.

Delprogram Sápmis övergripande mål är att *med användning av det samiska samhällets alla resurser utveckla samiskt kultur- och näringsliv utifrån ett ekologiskt och långsiktigt resursutnyttjande.*

Målet ska förverkligas genom

- ett differentierat samiskt näringsliv
- utveckling av den samiska kulturen och de samiska förhållandena
- ökad attraktionskraft

Sametinget handlägger ansökningar och Länsstyrelsen i Norrbottens län är förvaltningsmyndighet och beslutsfattande.

Interreg IV A Nord delprogram Sápmi är det enda strukturfondsprogram för perioden 2007-2013 som direkt vänder sig till det samiska samhället. Men även övriga strukturfonder står öppna för ansökningar från samiska organisationer, samebyar etc.

3.2.3. Miljömålsmiljonen 2008 i Jämtland

I syfte att nå miljömålen har Länsstyrelsen i Jämtlands län beslutat erbjuda ramprogram för projekt som fokuserar på information och kommunikation. Miljökvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö ingår bland de mål som har högst prioritet.

3.2.4. Övriga finansieringsmöjligheter

Det finns finansieringar som inte är öronmärkta för arbete med det samiska kulturarvet men som ändå kan användas för sådant arbete. Här kan nämnas Raä:s anslag för kulturmiljövård, vissa medel från Naturvårdsverket samt övriga nationella och regionala medel.

Stalotomter i Padjelanta. Foto Isse Israelsson

4. SAMLAT PROGRAMFÖRSLAG

4.1 Programmens målinriktning

I det här programmet har vi valt att inte formulera en lång rad nya konkreta mål. Programmet syftar mer till att peka på möjligheter och svårigheter som måste övervinnas om redan uppsatta mål ska kunna nås. Vi som arbetat med programmet kan inte heller ställa upp en rad nya mål för olika myndigheter och organisationer.

I kapitel 3 redogörs för de nya förutsättningarna jämfört med förra programperioden. Förutsättningarna för arbetet är idag delvis annorlunda. Målen i det förra programmet är fortfarande till stor del aktuella och det återstår mycket arbete innan de kan anses uppfyllda. Viktigt är också att samiska organisationer nu formulerar egna mål genom olika projekt och initiativ.

4.2 Färdriktning med nya förutsättningar

I detta program vill vi särskilt lyfta fram tre aspekter för det fortsatta arbetet. FN:s urfolksdeklaration innebär nya förutsättningar och anger en önskvärd färdriktning.

Arbetet med samiskt kulturarv och samiska kulturmiljöer måste ges långsiktiga ekonomiska förutsättningar och samiska organisationer måste tilldelas en egen roll.

Alla berörda myndigheter och organisationer måste ta sitt ansvar i samverkan med samiska organisationer. Det innebär också att myndigheter och organisationer måste bli bättre på att följa upp sina insatser i förhållande till de egna uppsatta målen.

Det finns ett behov av mer samlade funktioner för information, rådgivning, samordning och uppföljning av insatser inom det samiska kulturmiljöområdet.

4.3 Aktuella mål

Programförslaget 2003 – 2007 var formulerat så att arbetet med bevarande av det samiska kulturarvet skulle vara ett led i att uppfylla dels kulturmiljövårdens mål, dels de nationella miljö kvalitetsmålen *Storslagen fjällmiljö* och *Levande skogar*. Det kulturpolitiska målet för kulturarvet är att det ska bevaras och brukas. Programmet byggde därför på att de samiska organisationerna, samebyarna och enskilda samer var delaktiga i arbetet. Viktigt att beakta var att det från samiskt håll fanns en stor efterfrågan framförallt på inventering och dokumentation av kulturmiljöer. Miljö kvalitetsmålen angav en inriktning för framtiden där samiska kulturvärden tillmättes betydelse. Kulturmiljövårdens mål har i vissa avseenden uppnåtts under programperioden medan det ser betydligt sämre ut med måluppfyllelsen för miljö kvalitetsmålens delmål om kulturvärden.

I skogslandet finns en genomgripande hotbild genom skogsbruk, gruvdrift, infrastruktur och alldaglig påverkan. Det finns också spår efter fler samiska livsstilar som t.ex. renskötande fjäll- och skogssamer samt samiskt gårdsbruk med variationer i byggnadsskick och traditioner. Behovet av insatser i skogslandet är fortfarande mycket stort och det krävs samordning och samverkan mellan olika myndigheter. Detta gäller speciellt i mellersta och södra Norrlands skogsland, där kunskapen om den samiska närvaron är bristfällig. Insatserna

för att bevara skogens kulturarv har också stor betydelse för andra verksamheter som satt sina spår i skogsmiljön.

Kulturpolitiken är under utredning och en ny miljömålsproposition väntas.

Målsättningen med inriktningen att de nationella och regionala miljömålen för Storslagen fjällmiljö och Levande skogar ska uppfyllas är fortfarande aktuell. Arbeta med att se över regionala miljömål pågår och miljömålsrådet har formulerat förslag inför en ny miljömålsproposition.

Flera av målsättningarna från programmet 2003-2007 är fortfarande lika aktuella som tidigare:

Målsättning: För att kunna skydda samiska kulturmiljöer och uppfylla miljökvalitetsmålet Storslagen fjällmiljö krävs ett inventeringsmaterial av god kvalitet för hela fjällområdet. En strategi för fortsatta inventeringar bör utformas med hänsyn till regionala förutsättningar. Denna strategi bör utarbetas av länen i samverkan med RAÄ.

Genom stöd från Riksantikvarieämbetet har fornminnesinventeringen återupptagits i de nordliga länen och särskilda insatser görs för kunskapsuppbyggnad om fjällandskapets kultur- och naturvärden. I länen pågår arbete för att utforma strategier med utgångspunkt från de regionala förutsättningarna.

Nytt är att det biologiska kulturarvet och traditionella kunskaper knutna till detta har fått ökad uppmärksamhet. Det biologiska kulturarvet är en del av det samiska kulturlandskapet. Till det samiska kulturlandskapet hör också immateriella kulturvärden. Materiella, biologiska och immateriella kulturarv är delar av en helhet. De samiska ortnamnen är en del av denna helhet.

Förutom fornlämningarna har endast några få samiska kulturmiljöer ett starkt lagskydd. För den byggda miljön finns bara några få exempel på skyddade miljöer. Ökade uppmärksamhet måste också ges de samiska ortnamnen. Skogsvårdslagen ger möjligheter till ett bredare skydd än Kulturminneslagen men det finns ett behov av att skärpa tillämpningen för att skyddet ska bli mer verkningsfullt.

Målsättning: Att urvalet upprustade byggnader speglar olika aspekter av det samiska samhället. Att även samiska kulturlandskap och fornlämningsmiljöer vårdas.

Denna målsättning är fortfarande aktuell och möjligheterna att samordna insatser med hjälp av miljöersättning och kulturmiljömedel bör tas tillvara. Det är också önskvärt att urvalet av skyddade byggnader speglar olika aspekter av det samiska samhället. På så sätt kan både landskap, fornminnen och byggnader vårdas som helhetsmiljöer.

Målsättning: Att erbjuda utbildningar och seminarier som motsvarar både intresserade privatpersoners och yrkesverksamma inom kulturmiljövårdens varierande behov.

Behovet av utbildningsinsatser och seminarier är återkommande. Nya generationer med nya frågeställningar tillkommer. Här finns också goda möjligheter till samverkansprojekt mellan museer, forsknings- och utbildningsinstitutioner och samiska organisationer. Det finns även ett behov av kunskapsåtervinning och överföring från tidigare projekt och insatser.

Målsättning: Att i större utsträckning än tidigare sprida kunskap om samiska kulturmiljöer genom att sprida information om goda exempel och genom att seminarier anordnas för diskussion om bevarandefrågor och erfarenhetsutbyte. All information bör utformas i samarbete med berörda samebyar eller sameföreningar. Information om känsliga platser bör däremot göras mer svårtillgänglig.

Behovet av informationsinsatser är stort både inom det samiska samhället och till en bredare allmänhet. En viktig uppgift är att genom ökad forskning och information lyfta fram den samiska kulturen och ge en mer nyanserad bild och bättre sätta in samerna i ett större historiskt sammanhang. Internets möjligheter för information bör tillvaratas bättre. Samtidigt måste riskerna med en ökad informations spridning om känsliga platser beaktas och urfolkens rätt till skydd för sådana platser respekteras.

Målsättning: Arbetet med att bevara det samiska kulturarvet måste ges ekonomiska möjligheter att fortsätta.

Insatserna minskade efter de första åren av den särskilda satsningen på det samiska kulturarvet. Efter 2006 finns det inte heller några åtgärder riktade till den samiska kulturen inom de stora strukturfondsprogrammen, Mål 2 Övre Norrland respektive Mittsverige. Arbetet med det samiska kulturarvet är idag också mer uppsplittrat än tidigare samtidigt som resurserna sammantaget minskat. Det finns inte heller några samlade uppföljningar och utvärderingar. Samordningen mellan olika organisationer och insatser kan också utvecklas och förbättras. Positivt är att samiska organisationer har en ökad roll och ett ökat engagemang.

Restaurerad kåta i Vuoskojaure, Talma sameby. Foto Isse Israelsson

4.4 Förutsättningar för framgång

Avgörande för att samiskt kulturmiljöarbete ska kunna utvecklas framgångsrikt är att detta ges ekonomiska förutsättningar. Idag är de ekonomiska insatserna för samiskt kulturmiljöarbete, med Sametingets del i landsbygdsprogrammet som undantag, helt beroende av olika myndigheters egna prioriteringar.

Det måste finnas ekonomiskt långsiktiga förutsättningar att bedriva och utveckla arbetet. Samiska organisationer måste också ges förutsättningar att utveckla arbetet efter egna förutsättningar och prioriteringar.

Målsättningen från tidigare program att öka samfinansieringen och samordningen av projekt är fortfarande aktuell.

Ett ökat samiskt ansvarstagande för den egna kulturmiljön får inte innebära att andra organisationer fränkänner sig sitt ansvar. Samarbete och samverkan mellan olika organisationer är en väg att nå gemensamma mål. Det finns goda erfarenheter av hur samiska organisationer, museer och myndigheter hittat fungerande samarbetsformer.

Olika myndigheters beslut och åtgärder har stor påverkan på de samiska kulturmiljöerna. Hur en kommun väljer att tillämpa Plan- och bygglagen eller en länsstyrelse tillämpar Miljöbalken och Kulturminneslagen kan vara av avgörande betydelse. Skogsstyrelsens information, rådgivning och tillämpning av Skogsvårdslagen har stor betydelse för kulturmiljöerna i skogen. Avgörande för hur olika myndigheter tar tillvara samiska kulturvärden är också vilka kunskapsunderlag som finns. Det är också viktigt att nya resultat och erfarenheter från dokumentationsprojekt som drivs på samiskt initiativ tas tillvara.

4.5 Ökat samiskt deltagande

Målsättning: Ett ökat deltagande av samiska organisationer i olika delar av kulturmiljöarbetet alltifrån planering till genomförande.

Deltagande av samiska organisationer har ökat påtagligt under den senaste programperioden och flera stora projekt har tillkommit på samiskt initiativ. Ett ökat samiskt deltagande innebär också nya arbetssätt.

En levande samisk kultur har inte ett en gång för alla givet innehåll. Den beror i varje generation på vad den befolkning som känner sig som samer gör av det kulturarv som lämnats den. Det är därför naturligt att huvuduppgiften blir att värna den kultur som den verksamma samiska befolkningen i landet själv vill slå vakt om.

I Sametingslagen stadgas att Sametinget skall verka för en levande samisk kultur och därvid ta initiativ till verksamheter och föreslå åtgärder som främjar denna kultur. I propositionen 1992/93:32 betonas att verka för en levande kultur och att det inte är fråga om ett musealt bevarande av förhållanden som de var vid en viss tidpunkt. För samernas del måste det givetvis få ske en utveckling av kulturen.

En ytterligare uppgift Sametinget har är att medverka i samhällsplaneringen och bevaka att samiska behov beaktas, däribland rennäringens intressen vid nyttjande av mark och vatten.

Sametinget har tillförts en aktiv roll. Mot denna bakgrund är det motiverat att det görs en utredning om Sametingets roll inom kulturmiljövården.

En utredning av Ájtttes roll som samiskt museum ingår i direktivet för den pågående museiutredningen.

Restaurerad káta i Paskatievva, Ängeså sameby. Foto Isse Israelsson

5. UPPFÖLJNING AV PROGRAMARBETET 2008 - 2012

Vi föreslår att programmet följs upp 2012. Det är en rimlig tidshorisont. Nya kultur- och miljöpolitiska mål kan ha formulerats och nya åtgärder kan ha satts in. Om miljömålsarbetet följer samma tidsintervall som hittills görs en ny fördjupad utvärdering detta år. Vi kan ha fått en ny regionindelning med ändrade förutsättningar och annan ansvarsfördelning.

Initiativtagarna, d.v.s. Ájtte och Gaaltije tar på sig ett särskilt ansvar för att initiera denna uppföljning.

REFERENSER

Andersson, B., Fossum, B., Granholm, N. och Ljungdahl, E. 2008. *Kulturmiljövården i fjällområdet i Norrbottens, Västerbottens och Jämtlands län*. Kulturhistorisk utredning. Västerbottens Museum.

Aronsson, K-Å. 1995. *Samiska kulturmiljöer i Sverige – en forskningsöversikt*. RAÄ.

Jåma, M. och Ljungdahl, E. 2001. *Samiska nybyggare i Jänsmässholmen*.

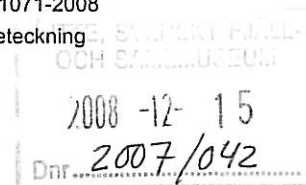
Riksantikvarieämbetet 1998. *Bevarande av det samiska kulturarvet – Program för stöd 1998 – 2000*.

Riksantikvarieämbetet 2003. *Bevarande av det samiska kulturarvet – Program för stöd 2003-2007*.

Riksantikvarieämbetet 2008. *Utvärdering av indikatorn ”Skyddade fjällmiljöer”. En fallstudie om hur kulturvården skyddas och vårdas i tolv fjällområden*.

Storslagen fjällmiljö. Underlagsrapport till fördjupad utvärdering av miljömålsarbetet. Rapport 5772 december 2007. Naturvårdsverket.

Utsi, P. M. *Traditionell kunskap och sedvänjor inom den samiska kulturen*. Sametinget, Kiruna & Centrum för biologisk mångfald, Uppsala. CBM:s skriftserie nr 18

Åjtte, svenskt fjäll- och samemuseum
Box 116

962 23 JOKKMOKK

Remissvar på "Nytt program för det samiska kulturarvet"

Statens historiska museer (SHMM) inkommer här med synpunkter och kommentarer till "Nytt program för det samiska kulturarvet". Då remisstiden varit kort begränsar vi våra synpunkter till några utvalda delar.

Generellt kan sägas att SHMM välkomnar programmets breda och utvecklingsorienterade anslag. Det präglas av en resursinriktad syn på kulturarvet vilket vi tror är en nyckelfaktor för ett framgångsrikt fortsatt arbete. SHMM välkomnar även programmets tydliga ambition att genom ökad samverkan och samarbete mellan organisationer nå gemensamma mål.

Fokus i det nya programmet ligger huvudsakligen på organisatoriska och ekonomiska förutsättningar för fortsatt arbete med det samiska kulturarvet. Programmet saknar egentligen nya formulerade mål. Detta eftersom det för närvarande pågår utredningar och förändringar i omvärlden som kan komma att påverka förutsättningarna för det fortsatta arbetet samt att målen i tidigare program fortfarande är aktuella. De målsättningar som finns i det nya programmet tar därför avstamp i flera av de befintliga målen. Därtill understryks också att FN:s urfolksdeklaration kan ange en färdriktning för nya målformuleringar. Tre aspekter lyfts också fram som särskilt angelägna (sid. 23).

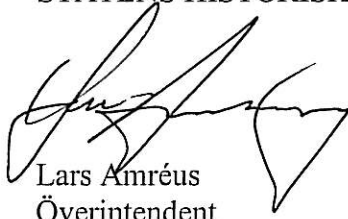
SHMM delar programmets åsikt att det är viktigt att främja kunskapsuppbyggnaden kring det samiska kulturarvet. Museerna har här tre viktiga uppgifter. Den första är att verka för att kulturarvet bevaras så att forskning och kunskapsuppbyggnad blir fortsatt möjlig. Det andra är att sprida information om nya resultat och nyttja dem i den pedagogiska och publikorienterade verksamheten. Det tredje är att delta i arbetet med att göra informationen om samlingarna tillgängliga, inte minst i digital form. Här ligger ett särskilt fokus på att öka möjligheterna till samsökningar i berörda institutioners databaser.

Museerna liksom RAÄ:s fornlämningsregister och andra register utgör en bärande del av en kunskapsmässig infrastruktur. För att utveckla denna funktion och roll krävs samverkan. Självfallet måste man i dessa sammanhang, precis som programmet framhåller, göra noggranna avvägningar i samband med exponering av särskilt känsliga platser. SHMM anser dock att glömskan i det långa loppet är ett större hot mot kulturarvet än ett stort och intensivt intresse.

Det är viktigt att vårda och värna de sparsamma och stundtals känsliga kulturspår som finns. För att i mesta möjliga mån visa på de breda möjligheter som kulturarvet bär på och för att kunna möta de anspråk som därmed uppstår, bör arbetet med kulturarv bedrivas i en utvecklingsorienterad anda präglad av samarbete och öppenhet. SHMM är av uppfattningen att de olika aktörerna därför bör samverka för att främja och möta intresset för samiskt kulturarv.

Beslut i detta ärende har fattats av överintendent Lars Amréus efter föredragning av enhetschef Mikael Jakobsson. I den slutliga beredningen har även stabsansvariga Åsa Magnusson och biträdande enhetschef Mari-Louise Franzén deltagit.

STATENS HISTORISKA MUSEER

Lars Amréus
Överintendent

Mikael Jakobsson
Enhetschef

YTTRANDE

Dnr A10-318/08

Kjell-Åke Aronsson
Åjtte, Svenskt fjäll- och samemuseum
Jokkmokk

Nytt program för det samiska kulturarvet

Stiftelsen Nordiska museet har på remiss erhållit ett förslag till nytt program för kulturmiljövårdens arbete med det samiska kulturarvet för perioden 2008–2012. Förslaget är en uppdatering av tidigare program och är utarbetat av representanter för Sametinget, SSR, läns museerna, länsstyrelserna, Gaaltije och Åjtte.

Nordiska museet ser positivt på det försök till överblick över och samordning av arbetet med det samiska kulturarvet som programmet syftar till. Museet noterar särskilt att behovet av ökat samarbete mellan kultur- och naturmiljövårdande institutioner, museer och arkiv lyfts fram, för att nå en vidgad och ämnesöverskridande kunskap om det samiska kulturarvet. Museet instämmer därvid i förslagets syn på sambandet mellan den fysiska miljöns materiella, immateriella och biologiska kulturarv. I dessa frågor ser museet stora möjligheter att bidra genom ett ökat tillgängliggörande av dokumentärt material i samlingarna.

Nordiska museet ser också som en styrka hos programmet att det tydligt placerar verksamheten i den nya kontext som internationella konventioner skapat, dels i frågor rörande landskap och biologisk mångfald, dels i frågor rörande urfolk och minoriteter. (Vid sidan av FN:s urfolksdeklaration borde kanske även den europeiska minoritetslagstiftningen infogas i programmet.) En ökad samverkan mellan samiska företrädare och kulturmiljövårdande institutioner är idag nödvändig för att kunna bruka och bevara det samiska kulturarvet i dess såväl historiska som nutida uttryck. Formerna för detta samarbete återstår dock att närmare utveckla, liksom de utbildningsinsatser som krävs för alla inblandade parter. Även här ställer sig Nordiska museet positivt till att medverka.

Programförslaget är inte helt färdigställt, det finns noterat i texten att kompletteringar ska tillföras, och förhoppningsvis även en ökad konkretisering på vissa punkter och möjligen även en prioritering av insatserna. Nordiska museet ser fram mot det färdiga programmet och en fortsatt dialog och samverkan.

I handläggningen av ärendet har deltagit intendenterna Eva Silvén och Cecilia Hammarlund-Larsson, Antikvariska avdelningen.

Stockholm den 21 november 2008

Christina Mattsson
Styresman för Nordiska museet

Skog Nord
Cecilia Ulfhielm
cecilia.ulfhielm@skogsstyrelsen.se
Tfn 026-23 51 04

Kjell-Åke Aronsson
Åjtte, svenskt fjäll- och samemuseum i Jokkmokk

Program för fortsatt satsning på det samiska kulturarvet 2008-2012

Skogsstyrelsen har tagit del av rubricerat ärende och avger följande yttrande.

Programmet inleds med en sammanfattning av de satsningar som genomförts med stöd från bland annat Riksantikvarieämbetet 1998-2007 för att där efter redovisa de nya förutsättningar för 2008-2012.

Skogsstyrelsen har valt att i huvudsak koncentrera yttrandet på innehållet i Kapitel 3. *Nya förutsättningar.*

Synpunkter

Det är förvisso ett program för bevarandet av det samiska kulturarvet men en helhetsbild över hela kulturmiljön saknas. I förslaget poängteras att ett ökat samarbete mellan naturvården och kulturmiljövården måste till för att kunna uppnå miljömålen. Skogsstyrelsen anser att ett ökat samarbete, samsyn och förståelse för både det samiska såväl som nybyggarnas kultur och traditioner är minst lika viktigt. Utan ett väl fungerande samarbete så kan inte heller miljömålen nås och en samverkan är ytterst nödvändig och bör kunna förbättras avsevärt. Som ett led i detta bör berörda myndigheter, organisationer, intressenter, föreningar med fler fortsätta att utveckla samarbetet inom bland annat "Program för fortsatt satsning på det samiska kulturarvet 2008-2012"

Programmet belyser flertalet av de viktigaste målen, konventionerna och utredningar som har betydelse för det fortsatta arbetet med det samiska kulturarvet. Några viktiga mål och program saknas dock, bland annat;

- Skogsstyrelsens skogliga sektorsmål
- Riksantikvarieämbetets "Program för skogens kulturarv"
- Till viss del även de skogliga certifieringarna PEFC och FSC

Remiss Samiska kulturarvet

Postadress
Huvudkontor
Skogsstyrelsen
551 83 Jönköping

Besöksadress
Vallgatan 8
Jönköping

Telefon
036-35 93 00
Fax
036-16 61 70

Organisationsnr
202100-5612
Momsreg.nr
SE202100561201

E-post
skogsstyrelsen@skogsstyrelsen.se
www.skogsstyrelsen.se

Kapitel 3.1.5 Sametingets nya uppgifter

LBU bör bytas ut mot LBP.

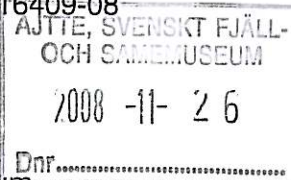
I ärendet har enhetschef Johan Wester beslutat och handläggaren Cecilia Ulfhielm varit föredragande.

Johan Wester

Cecilia Ulfhielm

2008-11-23

Dnr 430-16409-08

Kjell-Åke Aronsson
Åjtte, Svenskt fjäll- och samemuseum
Box 116
SE-962 23 JOKKMOKK

Svar på remiss gällande nytt program för bevarande av samiskt kulturarv.

Efter att ha tagit del av skrivelsen har vi några synpunkter som vi vill föra fram.

Tidigare program

Vi bedömer att det vore värdefullt med en utvärdering av tidigare genomförda program. Dels för att få en uppfattning om vilka prioriteringar som gjorts, vad som faktiskt är genomfört och var behoven kvarstår och är som störst inför en ny eventuell programperiod.

Nytt program för perioden 2008-2012

Vi skulle se det som positivt om ett nytt program kunde innehålla tydliga planer med visioner, klart formulerade mål och aktiviteter som svarar mot identifierade behov. I princip betyder det att de kulturpolitiska målen - som mera har formen av visioner - samt miljökvalitetsmålen bör brytas ned i konkreta mätbara mål. Detta för att man ska få en bättre styrning och kunna se att uppställda mål nås. Vi bedömer således att det inte räcker med att enbart *peka på möjligheter och svårigheter som måste övervinnas om [tidigare] uppsatta mål ska nås.*

Vi håller med om att mer satsningar krävs inom området information och forskning

De samiska folken i Sverige har historiskt sett haft en stark koppling till skogslandet. Redan idag finns en uppfattning spridd bland allmänheten att samerna i huvudsak hör samman med fjällen, och renen har kommit att bli ett slags "signum" för dem. En viktig uppgift i ett kommande program måste därför vara att genom ökad forskning och information lyfta fram den sydsamiska kulturen och ge en mer nyanserad bild och bättre sätta in samerna i ett större historiskt sammanhang.

Mellersta och södra norrlands skogsland måste lyftas fram tydligare i ett kommande program

Tidigare översikter har visat på stora kunskapsluckor inom skogs- och sydsamiskt område. Det är ett problem vi ser fortsatt kvarstår. Vi menar därför att man i ett nytt program i högre grad än tidigare bör lyfta in mellersta och södra norrlands skogsområden. I dess områden är den allmänna kunskapen om den samiska närvaron i landskapet betydligt sämre känd. Här finns ett stort behov av att verka för nya kartläggningar av kulturarvet. Inom en snar framtid kommer samernas - liksom andra grupper - kulturarv i

2008-11-23

Dnr 430-16409-08

skogslandet att till stora delar vara uttraderat p g a ett mycket intensivt skogsbruk. Till detta kan också läggas anläggandet av stora vindkraftsparker i skogslandet. Samernas levnad, deras resursutnyttjande, samhällsliv och religion har utgjort en odelbar helhet. Det traditionella samiska kulturlandskapet kännetecknas inte av storslagna minnesmärken eller storskaliga ingrepp i naturen. Spåren av samernas liv är därför, och har varit, svåra att upptäcka i landskapet. Det gäller inte bara för lekmän utan även för arkeologer utbildade i en sydkandinavisk vetenskaplig tradition.

Ett uttraderande av det fysiska kulturarvet innebär att samernas historiska koppling till land och vattenområden inom en snar framtid inte kan synliggöras. Även för skogslandet krävs således ett *inventeringsmaterial av god kvalitet*, något som vi ser saknas idag. [Se miljö kvalitetsmålet Levande skogar delmål 3 om skydd för kulturmiljövärden]

Pia Nykvist
antikvarie
Kultur- och Naturavdelningen
Tfn 0611-34 92 77

Kopia för kännedom till:

Länsmuseet Västernorrland, Box 34, 871 21 Härnösand

Riksantikvarieämbetet, Samhällsavdelningen, Box 5405, 114 84 Stockholm